

Amerikansk tro

4/7

DEN 2 JULI 1776 förklarade sig "Amerikas tretton förenta stater" vara oavhängiga; i stället för brittiska kolonier var de oberoende stater. Två dagar senare antog de 56 i Philadelphia församlade representanterna "the Declaration of Independence", självständighetsförklaringen, som avsåg att klargöra motiven för det förut fattade beslutet. Denna förklaring är till större delen en anklagelseakt mot den brittiska kronan och redogör ingående för de enligt amerikansk åsikt rättsstridiga och kränkande åtgärder som lett till brytningen. Av de sju ordinära trycksidor som förklaringen omfattar är det de inledande satserna som gjort aktstycket till en mistolpe i de politiska idéernas historia. De lyder:

"Då det under den mänskliga utvecklingens lopp blir nödvändigt för ett folk att upplösa de politiska band som förbinder det med ett annat och att bland världens nationer intaga den särskilda och likaberättigade ställning till vilken Naturens och Naturens Guds lagar berättigar det, kräver en passande respekt för mänsklighetens åsikter att det skall klarlägga de skäl som gör upplösningen nödvändig. — Vi håller dessa sanningar för självklara, att alla människor skapats jämlika, att de av sin skapare begåvats med vissa oförytterliga rättigheter, att bland dessa är liv, frihet och strävan efter lycka — att för att trygga dessa rättigheter styrelser upprättas bland människorna, som härleder sin rättfärdiga makt från de styrdas samtycke — att när någon styrelseform blir farlig för dessa syften det är folkets rätt att ändra och att upphäva den och upprätta en ny styrelse, grundad på sådana principer och organiserad i sådan form att den synes folket ägnad att bringa trygghet och lycka."

Huvudförfattaren till självständighetsförklaringen var Thomas Jefferson, tjugufem år senare president och ledare av det demokratiska partiet; bland medlemmarna av den

kommitté som hjälpte honom vid utarbetandet var Benjamin Franklin och John Adams. För dessa män var verkligen de satser de utformade "självklara" sanningar, uttryck för den filosofi vars främste representant var John Locke och som de ansåg sig blott ha anpassat efter amerikanska traditioner och erfarenheter. Men de var väl medvetna om att denna filosofi icke var självklar för alla, att den tvärtom innebar en brytning med de åskådningar som ännu var officiellt härskande i länderna på andra sidan Atlanten. Självständighetsförklaringen var en utmaning mot den konservativa ordningen i Europa, den innebar att det unga Amerika gjorde till sina de idéer som i den gamla världen var kritikens och oppositionens.

Vilka var då dessa idéer? Den världsliga motiveringen och det världsliga syftet bör främst understrykas. Man åberopade de lagar som fastställts av naturen och naturens Gud. Denna sats var det mänskliga förnufts emancipationsförklaring. Genom att studera naturen, den omgivande verkligheten, var det för människorna möjligt att klarlägga de handlingsregler som de måste följa. Bakom naturen stod visserligen dess skapare, Gud, men just därför kunde hans mening utföras genom det obundna förnuftet, utan stöd av bibelord eller präster; Gud förvandlades från omedelbar ledare till garant för rationella resonemang. Det mänskliga samhällets syfte — så tedde sig förnufts första upptäckt — var icke blott att utgöra den ram inom vilken de enskilda under ett efemärt jordeliv kvalificerade sig för himmel eller helvete, utan att verka för den timliga lyckan. Denna idé om människans jordiska lycka var, har det sagts, "en revolutionär politisk princip"; därmed lades "grundvalarna för en av de största sociala, politiska och psykologiska omvälvningar som världen känt".

Enligt Lockes och andra författares spekulation måste man för att

upprätta ett gott samhälle tänka sig att själva samhällsbyggnaden uppstått genom ett avtal mellan de enskilda och utgå från att detta avtal innehöll de grundsatser som styrelsen måste respektera eller tillämpa. Denna föreställning om samhällsavtal eller samhällskontrakt genomsyrar självständighetsförklaringen. Staten är skapad av människorna och för människorna — den är inte något högre väsen, för vilket individerna är medel att nå ett över dem stående mål. Själva upprättandet av den nya staten eller sammanslutningen av stater framstår som en tillämpning av kontrakts-teorin, och självständighetsförklaringen blir en proklamation av de centrala punkterna i kontraktet. Till dessa punkter hör folkstyrelsen: en styrelse kan rättfärdigas endast genom de styrdas samtycke, och den styrelse som inte tryggar den enskildes oförytterliga rättigheter är det folkets rätt att avlägsna. Den demokratiska synpunkten kommer också fram i förklaringens mest ryktbara ord, "att alla människor skapats jämlika". Med dessa ord ville man klargöra att upprättandet och upprätthållandet av legala skillnader mellan människor på grund av deras härkomst är stridande mot naturens lag. Satsen om de individuella rättigheternas innebörd — "liv, frihet och strävan efter lycka" — var ett vagt uttryck för individualism och liberalism; medborgerlig frihet, religiös tolerans, respekt för äganderätten var de allmänna grundsatser som med dessa ord bekräftades.

Självständighetsförklaringen har ofta och med viss rätt betecknats som ett oklart uttryck för en ohållbar filosofisk åskådning. Den har också, och det är en väsentligare synpunkt, betecknats som det första av en statlig myndighet sanktionerade uttrycket för den åskådning som under de senaste århundradena representerat framsteget i västerlandet och vars honnörsord är frihet, lycka, demokrati, nationell självbestämmanderätt, tolerans och

humanitet. Den har återopats av sociala och nationella grupper som krävt likställighet eller frigörelse, den har varit en fana för stridande demokratier. Hur vaga dess satser än är, så inrymmer de tillräckligt många klara ord för att diktatorer och tyranner, från 1700-talets slut till våra dagar, skall förstå att de här proklamerade idéerna är deras fiender.

På några punkter har förklaringsens teser — liksom liknande satser i 1789 års franska rättighetsförklaring — kunnat tolkas på skilda sätt. Jämlikhetsprincipen och grundsatsen om rätten till frihet och lycka har i överensstämmelse med författarnas avsikter uppfattats som syftande blott till en legal eller formell likställighet, som en varning mot statslagar och statsingripanden, det var i huvudsak gammalliberalismens tolkning. Men samma ord har kunnat ges den innebörden att staten bör aktivt arbeta för att utjämna ekonomiska och sociala skillnader, varvid någorlunda lika möjligheter för alla i fråga om uppfostran och utbildning är minimikravet; det är socialreformismens linje, vare sig den företrädes av nyliberalismen eller socialistiskt färgade riktningar. — Menas med den sista av de citerade satserna i förklaringen att varje folkgrupp som anser sina intressen kränkta har rätt att bryta sig ut ur samhället, liksom amerikanerna frigjorde sig från England? Med den tolkningen kunde sydstatsmännen i USA år 1861 begagna självständighetsförklaringen för att rättfärdiga sitt utträde ur unionen. Inom nordstaterna förnekade man däremot att slaveriinstitutionen gjorde Södern till "ett folk" i den mening som förklaringsens första sats avsåg.

Förenta staternas inre liksom mycket av deras yttre historia kunde skrivas ur självständighetsförklaringsens perspektiv. Då oberoendet blev en realitet framstod förklaringen som den första och största amerikanska statshandlingen. Dess undertecknare omgavs med ära, huset där det skett blev en vallfartsort, den 4 juli blev nationaldag. Förklaringsens principer utformades i detalj i statliga rättighetsförklaringar och sedan i unionsförfattningen, de förkunnades i diplomatiska akter, i proklamationer och i högtidstal. De här citerade satserna betraktades som kärnan i den amerikanska tron, som bevis på Amerikas särprägel, som uttryck för Amerikas mission i världen. Varje skolbarn lärde dem utantill.

En tid kom då även självständighetsförklaringen blev omtvistad, den stora splittringens tid före och under inbördeskriget. Hur kunde slaveriet försvaras i en stat byggd på grundsatsen "att alla människor skapats jämlika"? Den frågan ställde man i Norden. Att samhörighetskänslan och därmed unionen vacklade blev klart då Söderns ledare, Calhoun, svarade att den satsen var rent nonsens, att tvärtom alla människor skapats olika. Hur stor förklarings prestige likväl var framgår av att även de mot unionen fientliga sydstatsmännen hänvisade till dess ord om rätten att ändra styrelsen och att lösgöra sig från tyngande politiska band. På båda sidorna i inbördeskriget sade man sig handla i förklarings anda.

Annu i dag är självständighetsförklarings auktoritet orubbad. De kommittéer som under det senaste året framlagt betänkanden om åtgärder mot rasförtryck och om demokratisering av undervisningen återopar förklaringen som stöd för sina radikala förslag. Alla de som verkar för humanitet, tolerans och jämlikhet vet att de hämtar styrka ur sitt förbund med en sedan århundraden erkänd värdering. De ord som den unge Jefferson skrev ned under ett par hetsiga sommark dagar 1776 har gjort framsteget till tradition i Amerika.

Herbert Tingsten

Borch 1-12 juli